

BUTLLETÍ BIBLIOGRÀFIC

Jaume de PUIG I OLIVER

LA COL·LECCIÓ SANT FELIU, DIRIGIDA PER JOSEP M. MARQUÈS, ARXIVER DIOCESÀ DE GIRONA

D'acord amb el mite grec, el temps ho engoleix tot. Si això és cert a llarg termini, també ho és que en segments menors, abans d'engolir-ho tot, el temps contribueix a donar a les coses el seu relleu precís. En el cas de Josep M. Marquès això es compleix d'una manera ben certa.

D'una banda, les obres que van apareixent després del seu traspàs són un testimoni punyent de la seva gran capacitat de treball. D'altra banda, el volum de feina que ha deixat feta i les direccions de treball que ha marcat per als seus successors són un referent difícilment eludible en la trajectòria de l'ADG i àdhuc de l'arxivística catalana. Tot just s'ha començat a analitzar la seva trajectòria intel·lectual, les motivacions que el van moure i els resultats que va assolir. Aquest és un camp que en el futur donarà joc.

Josep M. Marquès era capellà i era arxiver. Com a capellà, va viure l'etapa de la post-guerra, de la Transició i de la post-transició. Va viure en tres ambients eclesiàstics molt diferents, gairebé en tres esglésies distintes. Es pot fer la hipòtesi que fou un home de l'església de la Transició, en el sentit que aquesta etapa, amb una gestació molt anterior, el va marcar decisivament. Ni el franquisme ni l'església dels temps de Joan Pau II no el van entusiasmar, ben entès que per raons molt diverses. Com a arxiver i com a historiador es va posicionar davant l'etapa més crua de l'església catalana moderna. Avui toca d'analitzar un aspecte del posicionament de Josep M. Marquès.

Qui llegeixi el seu primer llibre, pòstum, *Una història de la diòcesi de Girona (ca. 300-2000)*, Bisbat de Girona - P. A. M., 2007,¹ hi trobarà un judici objectiu i ponderat sobre els fets que a Girona acompanyaren la desfeta del cop militar del juliol del 1936. Marquès no amaga la violència, ni el sentit dels assassinats de capellans i creients laics, ni la sort dels clergues que en aquells moments convulsos pogueren salvar la vida gràcies a ajudes ben diverses. Tampoc no amaga la relativitat de l'esforç de «restauració» subsegüent. Marquès sabia que la crisi del 1936-1939 tindria uns efectes mal previstos sobre l'evolució històrica de la diòcesi gironina. En la seva història Marquès

1. Cf. «ATCA», 27 (2008), 559-563.

parla del futur de l'església gironina a partir de la imatge de la «crisàlida»: el futur imposarà una mutació històrica.

Un home armat amb aquestes idees és el qui l'any 1987 emprèn la col·lecció Sant Feliu. Després de la pàgina de títol, hom llegeix en cada volum: «La col·lecció Sant Feliu porta el nom del primer sant de la diòcesi de Girona, màrtir del s. IV. Recull opuscles dedicats a facilitar el coneixement i la visita dels temples parroquials i monàstics, dels santuaris i altres esglésies del bisbat. En promou l'edició el Centre d'Estudis Diocesà i la dirigeix Josep M. Marquès». En el que diu l'exergue hi ha algunes informacions i algunes preses de posició. La primera informació és que la col·lecció era una iniciativa diocesana; la segona és que la diòcesi és esguardada en la seva varietat i pluralitat: parròquies, monestirs, santuaris, altres esglésies; la tercera és que la col·lecció volia promocionar el coneixement i la visita d'aquests llocs. La presa de posició inicial no és pas poc significativa: Marquès reivindicava el màrtir gironí Feliu, enfront de la imposició carolíngia d'un sant històricament del tot desvinculat amb Girona, sant Narcís. Era tot un programa: l'església diocesana anava a la recerca de lectors per informar-los, i amb actitud crítica. El mateix any 1987 Marquès obria una altra col·lecció, que editava la Diputació de Girona: la col·lecció Francesc Monsalvatje. I el 1991 encara en promocionaria una altra amb el malaguanyat Francesc Ferrer, la col·lecció Francesc Eiximenis. No es podria negar l'afany comunicatiu que presidia aquestes iniciatives, com no es podria negar que l'actitud era una rectificació d'actituds eclesiàstiques passades. Entremig hi ha el record de les violències i de les destruccions gratuïtes, produïdes, en part, per la ignorància del valor del que es destruïa.

La iniciativa de la col·lecció Sant Feliu s'inscriu també en la tradició catalana d'estudis locals. La fertilitat d'aquest fenomen invita ara a la prudència, perquè el que en podríem dir nosaltres seria pobre. El clergat obté una representació digna en aquests estudis, i Marquès ho sabia. L'originalitat i l'ambició de la seva iniciativa rau en el fet que ell la concebé com un fet de la mateixa institució eclesiàstica, independent de la vocació o de la passió per la història d'un o altre clergue. Essent arxiver del bisbat, ell s'hi implicà del tot i va buscar col·laboradors entre altres membres del clergat, però no pas exclusivament. La col·lecció va anar tirant fins que el bisbat va deixar de donar suport a la iniciativa; s'estroncà el 2002 i quedà tancada en vint-i-quatre títols, gairebé dos per any.

La intenció de la col·lecció era divulgar el patrimoni diocesà conservat en els edificis eclesiàstics, i divulgar-ho des d'un punt de vista pastoral, és a dir, posant en relleu que la funció del patrimoni artístic produït i transmès per l'Església tenia en el seu origen una finalitat evangelitzadora. També hi havia la intenció de divulgar un patrimoni immaterial, el patrimoni històric, d'acord amb una convicció que Josep M. Marquès expressava en la *Presentació* del volum sisè de la col·lecció: «Les velles escriptures de l'església diuen molt sobre allò, tan impalpable i tan real, que converteix un grup de cases en un

poble, i una colla d'individualitats en una col·lectivitat».² Per aquesta raó la informació recollida en els volums de la col·lecció havia de fer el pes, tant des del punt de vista patrimonial com des del punt de vista històric. Es tractava de divulgació selectiva i selecta. Es tractava de separar el folklore, el costumari i l'aplec de les realitats religioses i històriques que li havien donat origen; no pas de negar-los, ans de situar-los en la seva perspectiva justa: «Que ningú no estranyi que els cristians, els que servem setmanalment i diària la memòria de Jesucrist, tinguem interès gran en recordar també els fets de vida dels pobles. El culte esdevé espontàniament cultura, i de la fe en brolla amb tota naturalitat la història».³ Marquès no amaga les seves cartes.

Ni la dificultat del seu projecte: «És més fàcil de descriure un monument que no pas de fer descobrir una parròquia, una comunitat de gent que comparteix la fe i l'acció».⁴ I en dóna la raó: «La majoria de les famílies viuen en la normalitat i només algunes destaquen per peripècies extraordinàries. També la majoria de les parròquies viuen la normalitat de la celebració dels diumenges, del bateig dels que neixen i de l'enterrament dels que se'n van. La normalitat a penes té història. I quan la té, quan hi ha canvis importants, sovint no queda escrita».⁵

Dels vint-i-quatre volums, dotze foren redactats per ell tot sol, sis són en col·laboració amb un coautor i els altres sis són escrits per autors diferents, vinculats amb la parròquia, el monestir, el santuari o la capella en qüestió. El gruix de la col·lecció és dedicat a les esglésies parroquials (15); després vénen els monestirs (4), els santuaris (3), les ermites (1); un volum fora de sèrie és consagrat a donar notícia del que havia fet Marquès a l'ADG des del 1980 fins al 1987. Tots els volums són il·lustrats: hi trobem fotografies, mapes, plantes, dibuixos. La confecció de cada volum ha estat pensada en funció de les seves particularitats, de la seva simplicitat o complexitat. Els volums reflecteixen, tant com poden, l'estat del monument abans del 1936 i l'estat actual, després de l'agressió més o menys intensa soferta i després dels treballs de restauració o agençament duts a terme. Només des d'aquest punt de vista, cada volum ja és un document.

Obre la col·lecció un volumet sobre l'església de Santa Maria de Porqueres, església romànica del segle XII, que tenia el seu retaule del XVIII, destruït el 1936. La restauració de què fou objecte entre 1957 i 1960 va permetre descobrir en l'espai que havia ocupat el retaule tres absidioles i dues capelles romàniques, de manera que l'església ha recuperat així la seva fesomia primitiva. El volum és escrit per Marquès. En quatre pàgines resumeix la història externa de la parròquia des del 889 fins al 1960. L'anàlisi del monument consumeix la

2. Josep VAQUER I CATÀ, *Santa Reparada i Begur* (Col·lecció Sant Feliu, 6), Girona 1989, 5.

3. ID., *ib.*

4. Josep M. MARQUÈS, *La parròquia de Borrassà* (Col·lecció Sant Feliu, 7), Girona 1989, 5.

5. Josep M. MARQUÈS, *La parròquia de Siurana* (Col·lecció Sant Feliu, 15), Girona 1993, 5-6.

resta de l'opuscle: entorn natural, portalada (monument nacional), nau, arc triomfal i presbiteri. Marquès analitza en detall els dos capitells de l'arc triomfal, on es concentra el missatge doctrinal confiat als mitjans expressius de l'escultura: pecat original, fi del món, Santa Maria, Jesús i el col·legi apostòlic, etc. No hi falta la planta de l'edifici ni una bona dosi de fotografies que fan particularment eficaces les explicacions donades per Marquès de cada particularitat del monument, amb aclariments tan breus com exactes de la terminologia emprada: nimbe, àbac, imposta, comunidor, etc.

El segon volum, escrit per Marquès i Pere Micaló i Camps és dedicat a Santa Maria de Palamós i té la mateixa estructura que el precedent: una història concisa de la parròquia, descripció del temple i dels seus elements, anàlisi de la decoració en relació amb la vida específica de la parròquia, marinera en aquest cas. S'hi ha incorporat la fotografia en color, degut a l'interès de les pintures del retaule major (s. XVI), salvades de la devastació del 1936.

El tercer volum, de Joaquim Gironella i Josep M. Marquès, és dedicat a l'ermita de la Mare de Déu de Vida, de Cistella. Marquès traça un esbós històric de la parròquia cistellenca abans d'entrar en l'estudi de la capella de Vida, no sense haver fet el catàleg de quatre ermites anteriors i de les corresponents confraries. L'ermita de Vida és inseparable del record de qui la féu erigir, el rector Francesc Vehí (1669), i de les normes que donà per al seu govern el bisbe de Girona l'any 1731, transcrits literalment per Marquès. El qual, aprofitant l'avinentesa, fa memòria de Josep Arnautó, autor de quatre obres d'espiritualitat publicades en català durant el segle XIX, quan tants escriptors es passaven al castellà.

En el quart volum Marquès cedia la ploma a l'historiador Joan Carreres i Péra, el qual dedicava cent pàgines al monestir de Sant Llorenç de Sous i a l'ermita-santuari del Mont. Durant un període de la seva vida, Carreres i Péra fou capellà del Mont i per això demostra un coneixement de primera mà de la muntanya, dels camins que hi porten i el seu estat de senyalització, de la prehistòria, les restes romanes que guarda, dels llocs vinculats a tradicions antiquíssimes, algunes pre-cristianes i relacionades amb cultes de la romanitat. Sous és un monestir recentment recuperat pels excavadors i els historiadors (1984ss), un monestir amb mala sort, afectat per l'absència dels seus abats, per la migradesa de les rendes, pels estralls dels terratrèmols dels anys 1427-1429; la reestructuració de Climent VIII, a petició de Felip I, l'annexió al monestir de Sant Pere de Besalú. Enmig de silencis i misteris, Sous va donar origen a l'ermita del Mont sense permís del bisbe, la qual cosa originà el plet corresponent i la sentència desfavorable als monjos, recollida al *Cartorial de Rúbriques Vermelles*. Els monjos buscaven en l'ermita una extensió de la seva influència i, molt probablement, de la seva migrada economia. El fet és que Sous s'ensorrà i el Mont subsistí, no sense dificultats de tot ordre. Carreres ofereix extrets d'una *Consueta* moderna del santuari, transcriu el text de la làpida de l'abat Albanell (1530), rastreja la documentació eclesiàstica dels segles XVIII i XIX sobre el Mont i, sobretot, estudia el sojorn de Jacint

Verdaguer al santuari. El volum és farcit de notícies, amb un cert desordre, i té la pega de no haver previst el lloc indispensable per als peus de fotografia, amb l'aggravant que algunes vegades la fotografia s'ha menjat petites parts del text. Potser també hauria estat escaient desenvolupar el tema econòmic de l'apicultura, tot just insinuat, perquè altrament és difícilment imaginable la base material d'un cenobi en aquelles altes cingleres.

El volum següent, dedicat al monestir de Cervià i escrit per Marquès i Micaló, ofereix una informació basada en els treballs que darrerament ha dedicat a aquest cenobi l'historiador Lluís To, completats amb informacions de l'ADG. Cap al final del volum els autors confessen: «La restauració d'una part d'aquest monument és el motiu que ens ha dut a escriure aquestes ratlles».⁶ La intenció amb què les ratlles són escrites consta més amunt, en la *Introducció*: «Els visitants poden ara accedir a uns espais que la pobresa i la incúria deixava amagats. Són, però, buits. Hi manca la comunitat religiosa que algun temps els donà sentit. Sense informació, la visita diu poc».⁷ La informació se centra en el naixement del monestir, priorat de San Michele di Chiusa, en català la Clusa, l'any 1053, i en la seva trajectòria posterior, fins al moment d'ésser vinculat al col·legi on cursaven estudis els novicis benedictins del país (1592). Hi ha quadres dels senyors i dels priors de Cervià, moltes fotografies (quatre en color), planta del monument a doble pàgina, reproducció d'uns goigs editats a Girona el 1700 i transcripció d'algunes làpides funeràries.

Els volums següents presenten característiques semblants. El cinquè, escrit per Josep Vaqué i Catà, és consagrat a *Santa Reparada i Begur*. La santa màrtir és titular d'una capella que amb el temps fou convent de mínims i d'una capella a l'església parroquial de Sant Pere. Mossèn Vaquer estudia la figura de la santa i el culte de què ha estat objecte a Itàlia, a França i, a Catalunya, entre Empúries i Begur (capella de Cinc-claus), amb aportació de notícies dels arxius parroquial de Begur, diocesà de Girona i comarcal de la Bisbal. El volum consigna al final llista de la bibliografia utilitzada.

El volum setè és consagrat a la parròquia de Borrassà, esmentada l'any 817 en el document més antic conservat a l'ADG, i a les capelles de la Mare de Déu de Creixell, Sant Genís de Vilamorell i Sant Miquel de l'Erm. [Del volum vuitè en parlarem més endavant]. El volum novè l'ha escrit Josep Bosch i és dedicat a *L'església de Sant Martí de Cassà de la Selva*. El desè, escrit per J. M. Marquès i Joan Garnatxe, estudia el monestir i les altres esglésies de les parròquies de Breda, Riells i Viabrea. Les notícies donades per Marquès sobre Breda provenen gairebé exclusivament de l'ADG, perquè Breda no ha tingut encara el seu historiador. Riells, en canvi, ha tingut el seu poeta, Mn. Pere Ribot, i els seus versos són dignament representats en la col·lecció. En

6. Cf. *El monestir de Cervià* (Col·lecció Sant Feliu, 5), Ajuntament de Cervià de Ter 1989, 45.

7. *Ib.*, 5.

La parròquia d'Avinyonet, n. 11 de la col·lecció, J. M. Marquès torna al seu terreny preferit; s'hi estudia la parròquia, la capella de Santa Eugènia i tres capelles domèstiques; per primera vegada en la col·lecció al final del volum Marquès detalla les fonts de l'ADG que ha utilitzat; la llista de rectors de la parròquia ja l'havia donada també en el volumet de Breda.

El volum dotzè és dedicat a l'església i parròquia de Sant Feliu de Girona. No és cap secret per a ningú que Sant Feliu ha atret molt menys l'atenció dels estudiosos que no pas la catedral de Girona. No solament per la diferència d'entitat significativa de les dues esglésies, llur patrimoni, història, biblioteca i arxiu, sinó perquè a l'origen de les dues esglésies hi ha un episodi de naturalesa política poc estudiat en el seu conjunt i en les seves etapes: és la colonització religiosa carolíngia iniciada a partir de l'any 785, que va tenir un referent únic i constant: la desvinculació de Girona (de tota la Catalunya Vella) del món visigòtic anterior i la seva absorció pura i simple dins les formes religioses, jurídiques i polítiques del món gal·lo-romà. Aquest propòsit fou dut a terme amb una tenacitat exemplar i a Girona donà un resultat pràctic i monstruós a la vegada: sant Feliu fou devaluat i arraconat com a sant local i el seu prestigi fou atribuït a un sant sense cap vinculació històrica amb Girona, sant Narcís. Hom va fer servir tot el que es presentà per a obtenir el resultat volgut: la llegenda, el miracle, l'invent i la mentida. L'estudi de l'església de Sant Feliu ha topat sempre amb aquest escull, raó per la qual ha restat preterit. D'altra banda, en un bisbat tan donat a l'excavació seriosa, Sant Feliu és zona mai no excavada, a desgrat que tothom és conscient que el seu subsòl amaga tota la història de l'antiguitat cristiana gironina. Josep M. Marquès i Josep Clara, els autors del volum dotzè, han trencat el foc en la direcció historiogràfica correcta i han començat a posar cada cosa al seu lloc: sant Feliu, màrtir autèntic i el sant de Girona, venerat des del segle IV, i sant Narcís, santedat importada pels carolingis —els successors dels quals som nosaltres, ben entès— amb procediments tèrbols, per no dir poc honestos. El volum és dividit en dues parts: la història del monument i una guia de visita, partió que ja trobàvem en els volums de Cervià i Breda. En la primera part hi és seguida pas a pas la segregació entre Sant Feliu i la canònica del bisbe, futura catedral, i hi és inclosa una llista dels «abats» de Sant Feliu, és a dir, de la primera autoritat eclesiàstica del temple, parròquia i senyoria temporal de Sant Feliu. En la segona part hi ha una atenció especial a la joia més preuada que conserva l'església: els vuit sarcòfags romans encastats a les parets de l'altar major, dels quals els autors ofereixen una descripció acurada i a la vegada succinta; no en va és «la col·lecció més nombrosa de sarcòfags romans conservada a Catalunya i a tota la península ibèrica, inclosos els seus museus: vuit exemplars en perfecte estat de conservació».⁸ El volum conté una notícia sobre la biblioteca de

8. Cf. Josep M. MARQUÈS - Josep CLARA, *Sant Feliu de Girona* Girona 1992, 54.

Sant Feliu i els manuscrits que n'han quedat, ara conservats al Seminari. Al final hi ha una bibliografia completa, que no depassa, ai las, les dues pàgines.

El n. 13 següent forneix a Marquès l'oportunitat d'estudiar conjuntament un monestir i una parròquia: Roses. Els orígens cristians de Roses reculen fins a finals del segle IV o principis del V, amb una incògnita no resolta encara del tot: fou Roses cap de bisbat? El 782 l'abat hispànic Atala potser restaurà l'església de Santa Maria. A partir del segle X hi hagué monestir, monjos, monges (Santa Margarida) i parròquia. La fortificació de Roses durant el segle XVI imposà la construcció d'un temple parroquial nou, ara no fa gaire acabat del tot. La documentació, doncs, és abundant i Marquès en dóna una síntesi útil, que mai no perd de vista el sentit cristià últim de l'acció de l'Església. En el cas de Roses això és particularment interessant, per tal com durant el segle XIX i XX l'animadversió anticlerical s'hi donà amb característiques punyents. Marquès no insisteix sobre el fons de pobresa material i social que va fer possible una reacció virulent contra la predicació i els representants de l'Església a Roses, fet comú a l'Empordà, terra poblada de monestirs i de béns eclesiàstics, que foren desamortitzats en la consciència de la gent mitjançant una campanya teòrica i pràctica proporcionada a la importància de la presència eclesiàstica a la zona, abans de les lleis de 1820 i 1835. Si no hi insisteix, Marquès subratlla tots els aspectes posats en moviment ja des de finals del segle XIX i durant la postguerra del segle XX per a superar una situació de tensió extrema, avui sortosament superada, en part gràcies a la mutació demogràfica experimentada pel poble i als canvis econòmics i socials esdevinguts a partir del fenomen del turisme de masses, i en part també gràcies a la humanitat del qui fou rector de la parròquia des del 1939 fins als anys 1960.

El n. 14 J. M. Marquès l'escriu amb Narcís Mª Amich i és dedicat a la parròquia de Celrà, l'existència de la qual es pot suposar des de l'època visigòtica. Propietat de l'església de Sant Feliu de Girona, Celrà té una història molt documentada, que fa de bon seguir: obra, beneficis, hospital, escola. El temple i el seu equipament es menja una bona part del llibre, perquè hi ha peces de valor i són ben descrites i fotografiades. A partir del segle XVIII el temple és reconstruït, signe de la vitalitat de la parròquia i de la pressió demogràfica. El segle de les llums tingué a Celrà un representant eclesiàstic, el canonge Francesc Veray, que demanà una peritació o reconeixement de les relíquies de sant Sixt i sant Tou, venerats a la parròquia, amb el resultat que les restes pertanyien a jovenets. Veray és autor d'una vida dels dos sants en català, que ha restat manuscrita. També són estudiades les capelles de Santa Tecla del Congost, Sant Miquel del Castellar i Sant Sebastià, i els oratoris familiars concedits a diverses cases del poble. Hi ha llista de rectors i bibliografia, amb nota de les fonts de l'ADG consultades.

La mateixa nota i encara molt més detallada és la que clou el volum consagrat per Marquès a Siurana. D'aquest petit nucli rural insignificant ningú no diria que hi ha seixant-nou actes de visites pastorals (1314-1856) i set informes de visites (1877-1959). L'any 1993, any d'edició de l'opuscle, Mar-

què havia acabat els repertoris de les sèries de *Nòtules* i de *Lletres*, autèntics arsenals de notícies històriques per a tots els racons del bisbat. Siurana es beneficià d'aquests instruments de treball, de manera que, a desgrat que la bibliografia del poble és inexistent, ara es poden llegir en l'opuscle de Marquès notícies fidedignes sobre el poble i la parròquia des del 974 fins avui: delmes, obra i obrers, temple, altars i beneficis, sacerdots responsables de la vida parroquial, caritat, confraria d'Estanyet, devocions, renovació del temple, processons i missions, etc. Com annex, hi ha l'estudi de la capella de Santa Llúcia de Tonyà.

La parròquia de Santa Maria de Blanes Marquès l'escriu en col·laboració amb Jaume Reixach, fill de Blanes. Tota la primera part de l'opuscle «ha estat redactada sobre la base d'investigació directa, duta a terme sobretot a l'Arxiu Diocesà, als fons de visites Pastoral, Lletres i Manuals Notarials».⁹ Aquesta part analitza el naixement de la parròquia i les iniciatives que va emprendre en temes com és ara la redempció de captius, l'almoïna, els hospitals, les causes pies, les confraries. La segona part és la història del temple i de les seves vicissituds. L'opuscle ennova el lector que el 1936, entre altres coses, cremaren a Blanes dues troncs de Gaudí. Hi són esmentats també el convent de caputxins, el santuari del Vilar i les dues parròquies noves, la Sagrada Família i Santa Teresa. Blanes guarda el record del rector Bernat Boades, del segle XV, a qui Roig i Jalpí penjà la *Crònica o Libre de Feys d'Armes de Catalunya*, escrita de dalt a baix per ell.

En tots els altres opuscles de la col·lecció s'hi nota la metodologia emprada per l'arxiver, quan va poder treure partit del seu treball d'indexació i regest de documents diocesans. Les llistes de rectors, la trajectòria de les confraries, els recursos de les parròquies, les causes pies, oratoris, jubileus, relíquies, capelles, beneficis, fundacions, etc., tot és documentat en el temps. A mesura que la col·lecció avança, la informació s'enforteix fins al punt de donar la impressió al lector que es troba davant un relat sense hiatus. És la normalitat evocada al principi, però és una normalitat esmaltada a cada moment amb notícies puntuals, que animen el relat, el fan viu i li confereixen varietat.

Arbúcies cristiana, escrita per Marquès sol, té la particularitat de dur incorporada l'acta de consagració de l'església, document del 923 conservat en còpia de còpia, fet excepcional entre les parròquies gironines, transcrita per Marquès en apèndix final. En el volum dedicat a *Sant Ferriol de Besalú* Marquès fa un exercici de concentració de notícies verament notable. De primer, explica com i perquè l'ermita de Sant Ferriol ha centrat modernament un municipi que excedeix, i de molt, el terme de Besalú; després recorre la devoció al sant en terres franceses i catalanes, per acabar resumint les notícies que l'ADG guarda sobre Sant Ferriol, amb llista de domers i fragments de textos

9. O. c., Santa Coloma de Farners 1993, 70.

dels segles moderns. La resta de l'opuscle és dedicat a explicar la decadència i la resurrecció de l'ermita en temps ben recents i es clou amb tot un capítol on són indicats sis itineraris d'accés a l'ermita, amb un mapa de tota la rodalia i un altre d'itineraris a peu. En aquest opuscle Marquès es delata com un excursionista organitzat i empedernit.

El volum n. 19, *L'església de Navata*, de Marquès, amb un pròleg del rector Joan Planellas, és un estudi del temple més que de la parròquia, motivat pel fet que durant el segle XVII es bastí una església nova. Marquès detalla totes les etapes i incidències de la construcció, evocant iniciatives paral·leles en altres parròquies del bisbat, com és ara Cassà, Palafrugell, Fornells, Mont-ras, Hostalric, Salt, Anglès, Sant Feliu de Pallerols i Llagostera. L'església de Navata té la particularitat que incorporà un «retaula de perspectiva», és a dir, unes pintures murals al presbiteri, úniques al bisbat de Girona. Més endavant hi hagué el corresponent retaula de fusta. Cremat el 1936, reaparegueren les pintures barroques. Com a Porqueres, s'hi ha perdut i s'hi ha guanyat.

Fornells: l'església i l'església, n. 20 de la col·lecció, Marquès el va escriure essent rector de la parròquia i ja en plena crisi: «Amb aquest volum, la col·lecció "Sant Feliu" arriba al seu número vintè. Començà a aparèixer el 1987 i ha donat un promig de dos opuscles anuals. El número rodó és excusa suficient per tancar amb la bibliografia de l'autor; una part d'ella havia aparegut al número 8. La col·lecció ha cooperat a fer conèixer i estimar el patrimoni religiós i cultural de moltes esglésies i temples. Continua tan desvalguda com el primer dia, acollida al soplug benèvol de protectors que ha anat cercant. Altres iniciatives han gaudit de reconeixement i de suport institucional ja en l'estadi de projectes; aquesta col·lecció viu a la intempèrie després d'acreditar durant un decenni la seva eficàcia».¹⁰ Desparegut l'arxiu parroquial de Fornells el 1936, llevat de les partides de baptisme, el rector i arxiver diocesà ha aportat dades abundoses de fonts extraparroquials i ha donat a conèixer un dibuix de l'església publicat a Leipzig per Schulz-Ferencz el 1862. Una gran part de l'opuscle descriu les iniciatives del rector en ordre a equipar el temple i animar la parròquia, i al final hi estampa la seva bibliografia, publicada de 1959 a 1996, amb 106 títols. Malgrat el to molt personal d'algunes pàgines, el volum és ple de notícies, amb llistes de domers i rectors i un fragment de les ordinacions de la confraria del Roser del 1596, entre altres elements informatius.

La parròquia de l'Estartit és de Josep Vert i Planas. Parròquia recent (1 de gener del 1929), la història religiosa de l'Estartit se centra en les esglésies de Santa Maria sa Càrcer i la capella de Santa Anna, edificada a partir del 1517 (en apèndix es publica la llicència donada pel bisbe Guillem Boïl). Lògicament l'opuscle esguarda sobretot la història més recent de l'Estartit, que no

10. O. c., Fornells 1996, 8.

ha estat res més que el barri marítim de Torroella de Montgrí i, en aquest aspecte, un altre món, sobretot religiosament parlant. A l'església de l'Estartit una placa recorda el nom de Pere Coll i Rigau, mecenes en la construcció del campanar de la capella de Santa Anna i ànima de la promoció del cultiu de l'arròs en els terrenys pantanosos de Pals, iniciativa que li va valer la inquina dels elements feudaloïdes de Torroella.

Els tres darrers números de la col·lecció Sant Feliu experimenten un canvi de format extern i de disseny intern. El n. 22 és d'Àngel Jiménez, dedicat a *L'església parroquial de Sant Feliu de Guíxols*, i, per tant, tracta del monestir de Sant Feliu. El n. 23, *L'església parroquial de Sant Pere de Figueres*, és de Marquès, i el darrer, *El santuari de la font Santa de Jafre*, de Joan Planellas i Barnosell. Els temples de Sant Feliu i Figueres tenen en comú que han sofert de tot i que han estat objecte de restauracions responsables. La història del santuari de la Font Santa de Jafre és del tot particular i comença amb la declaració d'un vident, Miquel Castelló, conservada a l'ADG (10 de febrer de 1461). Unitat i varietat s'encalquen repetidament en la memòria eclesiàstica. Tots tres indrets tenen bibliografia, d'acord amb llur importància. La biblioteca i arxiu del cenobi de Sant Feliu ha tingut la mala sort de sofrir tota mena de desmembraments, consignats en la nota *ad hoc*.

S'arriba al final de la col·lecció amb la impressió que l'arrencada fou positiva i que de cop els entrebancs es multiplicaren fins a impossibilitar-ne la continuïtat. La clau del desenllaç potser es troba en el volum vuitè, l'examen del qual havíem deixat per al final. Amb una certa incoherència, Marquès dedicava el volum a fer balanç dels anys que portava exercint com arxiver diocesà (1980-1988). Després d'exposar amb quins criteris havia emprès el seu treball i quines finalitats perseguia, edita les memòries anyals. Les memòries solen tenir l'estil dels documents administratius i valen, en tot cas, per les notícies que fixen. Qui les llegeixi tindrà un coneixement detallat de l'estat d'organització de l'ADG devers 1980 i de la feïnada que hi va fer Marquès, almenys fins al 1980. Però justificava això un volum de la col·lecció Sant Feliu? De fet, hom té la impressió que la publicació de les memòries va servir a Marquès per a afegir al volum uns «documents annexes», bàsicament lletres creuades entre Marquès i alts responsables diocesans, sobre diversos aspectes de la gestió patrimonial i documental. El to de les lletres de Marquès tira sovint cap a l'acidesa i causa la impressió de profundes desavinences amb altres responsables diocesans, assenyaladament el vicari general. No cal pas ésser molt murri per entendre el que va passar després. Marquès fou tothora respectat pel seu treball ingent a l'arxiu i per la seva capacitat d'investigar i publicar, però es convertí en un llop solitari que anava a la seva, desmarcat dels qui li havien de donar suport. Totes les seves iniciatives acabaren fonent-se soles i, al capdavall, es refugià en el treball de la biblioteca i arxiu diocesans.

El desenllaç fou una llàstima. Marquès havia tingut raó en gairebé totes les iniciatives que va emprendre, però va calcular malament la seva immensa

capacitat de treball en relació amb les col·laboracions que havia de suscitar. No dedicà ni un minut a la gestió corrent de les coses, perquè ell no es veia detraient minuts a la recerca. Simplificà massa la gestió, la seva forma de gestió fou el xoc, preferentment el xoc frontal. Els resultats no podien ésser diferents del que foren.

Marquès defensà les seves idees a peu i cavall, convençut com estava que eren bones, i tenia raó. Però les formes són una part essencial de les coses, i en aquest aspecte Marquès es revelà un català acèrrim del seu temps, un home desproveït del més elemental sentit diplomàtic. No deixa de causar una certa impressió que cadascun dels 24 volums de la col·lecció Sant Feliu porta indefectiblement el capítol de la destrucció destrempada del 1936. Quin joc tan poc diplomàtic, tan arrauxat i bèstia! La intemperància no fou aliena en moltes actuacions de Marquès, que ell mateix s'ocupà de fer conèixer als curiosos, tan com tingué interès a fer conèixer la del 1936.

Com que *de mortuis nisi bene*, escau ara de tancar aquest butlletí fent un judici global de la col·lecció. Estem segurs que Marquès la pensà com un antídoto contra una —sempre possible— escomesa de tipus ibèric semblant a la del 1936. La fórmula que ell judicà eficaç fou la d'ensenyar a esguardar el patrimoni material eclesiàstic com un aspecte indissoluble del patrimoni espiritual que vehicula la religió cristiana. El procediment fou encertat: farcir cada volum amb notícies històriques espigolades a l'ADG, sense aparat erudit, procurant construir un relat coherent del que ha estat el nucli bàsic, sempre actiu, de la vida parroquial, distingint-lo de les adherències accessòries. Al final, hom té la impressió d'haver assistit a una llarga declinació del mateix tema: l'essencial de la vida cristiana vista en el calidoscopi format per la juxtaposició de les distintes parròquies, monestirs, ermites i santuaris. Era difícil obtenir una narració que no fos pesada ni divergent. Només la intensa familiaritat de Marquès amb els textos de l'ADG, que ell treballà fins a deixar-hi la carcanada, podia assolir el resultat anhelat. Si ara hem volgut cridar l'atenció sobre una col·lecció de llibrets sobre esglésies aparentment anodina, és perquè aquest anuari no podia passar per alt l'esforç sintètic d'informació arxivística que contenen. Sobretot els volums escrits amb intervenció de Marquès convencen que la divulgació és tan necessària com la recerca pura. Aquesta no arribarà mai als seus destinataris potencials si no és deixatada en formes només aparentment amenes.